

HİKÂYECİLİĞİMİZE DÜŞEN CEMRE: KÜÇÜK ŞEYLER

Dr. Mehmet TÖRENEK *

Modern Türk hikâyesi Küçük Şeyler'le başlar. Bu eserden önce yayımlanan Müsameretname'deki bazı kısa metinleri, Ahmet Midhat Efendi'nin Letaif-i Rivayat'ındaki kısa hikâyeleri türün hazırlayıcısı olarak kabul edebiliriz. Geleneksel anlatımdan gelen birçok teferruat, hikâye formunda şekillenirken sınırlarını tayin edememenin sıkıntısını bir süre yaşar. Hikâye formu, roman gibi yeni bir türü de kendi bünyesinde barındırmak ister. Böylelikle geleneksel olanla batıdan gelen iki ayrı anlatım tarzı aynı kalıpta birlikte mayalanır. Ancak romanın kalıbı zorlamasıyla, durum açıklığa kavuşmakta gecikmez. Çok geçmeden yollar ayrılır.

Samî Paşazade Sezai'nin bu küçük kitabı ilk eser olmakla birlikte, edebiyat tarihçilerinin bir iki satırlık değerlendirmeleri dışında, pek fazla dikkat çekmemiş, ilk baskısından sonra eser bir daha da basılma imkânı bulamamıştır. Bunda, hikâyemizin kısa sürede, yeni ürünlerle bu eseri aşmasının payı büyüktür. Yeni harflerle de ayrı bir basımı yapılmamış, yazarın bütün eserlerini bir araya toplayan Zeynep Kerem'in gayretıyla, okuyucu esere ulaşma imkânı elde etmiştir.¹

Küçük Şeyler bir mukaddime ile altı hikâye, bir mensure ve bir tercümeden oluşur. Samî Paşazade Sezai, yazdığı hikâyeler kadar seçtiği isimle de farklılığı ortaya kor. İngilizlerin "short story", Fransızların "nouvelle" dedikleri hikâyenin "küçük şeyler" olduğunu farkedenden bir dikkattir bu. Kendisi belki bu isimle, biraz önce ifadeye çalıştığımız karmaşıklığa açıklık getirmek, yahut da yazdığı metinlere karşı takındığı mütevazî tavırdan küçücük şeyler anlamında böyle bir ismi seçmiş olabilir. Ama temelde kısa hikâyenin küçük şeylerin anlatımı olduğunu hisseden, bunu yakalayabilen bir dikkatin varlığını da bu hikâyelerde görmekteyiz.

Mukaddime'de S. Sezai, güzel yazmanın herşeyin başında geldiğini belirterek söze başlar ve "dünyada bir zerre yoktur ki..." cümlesiyle, en küçük şeylerin güzel yazılmak şartıyla en mühim konulardan olabileceğini, bu noktada "âlem - i şemsin" tasviri ile, "bir hurdebîni böceğin kalbini teşrih" eylemenin

* Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bl. Öğretim Üyesi

¹ Küçük Şeyler, Sezai Samî Paşazade, 1308 / 1891, 3+104 s. Zeynep Kerem'in hazırladığı eser ise, Samî Paşazade Sezai'nin Hikâye- Hatıra - Mektup ve Edebî Makaleleri ismini taşır. (İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayını, 1981, 372 s.) Biz de makalede bu eserden faydalandık

"müsavi" olduğunu ifade eder. Bu dikkat, yazarın küçük, basit konuları seçmedeki ölçüsünü göstermektedir. Kendisi de kitabına aldığı A. Daudet'nin Arlezyalı'sındaki "o gece küçük oğlunun yeni gömleği yanar" cümlesini "manidar" bulduğunu belirtir. Bunlar küçük dikkatlerdir, ayrıntılardır ve hikâye de bir ayrıntılar sanatıdır. Küçük şeyleri, ayrıntıları, nüansları² yakalamak ve bir çırpıda okunabilecek "cümle-i edebiye"lerle kağıda dökmektir.

Kitabın ilk hikâyesi **Bu Büyük Adam Kimdir?** ismini taşır ve bir çocukluk hatırasının hikâyeleştirilmesiyle şekillenmiştir. Bir çocuk olan hikâye kahramanı, sokakta dikkatini çeken bir kişinin hal ve tavrındaki farklılığı, Fransızca derslerinde okuduğu kitabın etkisiyle, büyük adamlara mahsus bir özellik olarak düşünür ve zihninde o kişiyi bir kahraman olarak yaşatmaya başlar. Rastladığı bir kavga sahnesi dahi, bu zannını, zihnindeki kurguyu bozamaz. Bu dünya, yıllar sonra bir tütüncünün gerçeği ifadesine kadar sürer. Bu büyük adam, gerçekte okuma yazması olmayan, sıradan biridir.

Hiç hikâyesi hayat mücadelesine "zırhsız, silahsız, yani zayıf bir bünye, hassas bir gönül"le girmiş yirmi yaşlarındaki bir gencin yaralanışının, hayallerinin kırılışının hikâyesidir. Tahsiline, yeteneğine uygun ortamlar bulamayan genç, tanzimat romanlarındaki kahramanlar gibi babasızdır. Annesinin hastalığı bir süre hayatını alt üst eder. Ali Bey gibi hayat tecrübesinden yoksun genç, sabah akşam eve gitmek için bindiği vapurda karşılaştığı "bir hüsn-i nazar-rüba"ya ilgi duymaya başlar. Bu genç kızın hep gülen yüzü onu yeni hayallere sevk eder. Bitip tükenmeyen hayaller... Sonunda bir karşılaşma ve konuşma anında kıza dikkatle bakınca acı gerçeği fark eder. Üst dudağı biraz kısa olan bu kızın tebessümü sade ona değil, "bütün âleme, bütün eşyaya" dır.

Kediler hikâyesi "otuz üç senelik bir refakat"ın sonunda kendisi yerine kedilerin tercih edilmesiyle hayatının en büyük kederini yaşayan bir kocanın içine düştüğü çıkmazı anlatır. Kediler bu evin her tarafını doldurmuştur ve attığı her adımda karşısına dikilmektedirler. Evde onlar bey olmuş, kendisi uşak konumuna düşmüştür. Hanımı da hep onları düşünmektedir. Bu iktidar değişimine razı olmayınca evi terkeder ve o günü akşama kadar gideceği bir yeri düşünmekle geçirir. Akşam yine çaresiz "müteessir bir hâl ile" evine dönmek zorunda kalır. Hikâye yalnızlık temini böylece, yer yer yazarın kattığı duygusal ifadelerle derinden duyurmayı başarır.

İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır hikâyesi Çamlıca'nın güzelliğini tasvirle başlar. Boğazi, Marmara'yı Çamlıca ile bütünleştiren sanatkârane bir tasvir. Tıpkı İntibah'ın başlangıcında Namık Kemal'in yaptığı gibi. Ancak daha gerçekçidir ve yeni bir dille yapılır. "...bu hiyabanda fikr-i şairâneye mirkat-i itila olacak kadar, meşe gibi, şimşir gibi büyümesi devirlere muhtaç olan yüksek ağaçları vardı. Bazen bir kara tavuk hiyabanın medhalinden girip ıslık çalarak bu yeşil kubbenin altından sür'at-i tayeranıyla geçerd. Bazen gurup bu meşçereye aksedince ağaçların tepeleri

² **Rasim Özdenören**, "Hikâye, Nüansları Yakalama Sanatıdır", (Ruhun Malzemeleri), İst.1986, s.138

ziyâdar bir yeşil, ortaları uçuk pembe, gökleri mai görünürdü."³ Hikâye, anlatıcının birkaç sene sonra Çamlıca'nın yanı başındaki bu meşcere'nin iki yüz elli kuruşa odunculara satıldığını öğrenmesi ile biter. Metne hikâyeden daha çok tasvir ve izlenim üzerine kurulu bir fantazi gözüyle bakmak mümkündür.

Düğün hikâyesi esaret temi üzerine kurulu bir metin olarak, başta Sergüzeşt olmak üzere dönemin birçok eserinde görülen bir konuyu işlemektedir. Konağın genç beyi tarafından güzel bulunarak odalık yapılan, daha sonra bir kenara itilen Dilsitan'ın hikâyesidir bu. Evin genç beyi sosyal konumuna denk biri ile evlendirilmekte ve bu amaçla düğün hazırlıkları görülmektedir. Dilsitan bu hazırlıkların ortamında gelin adayının kendisi olmadığını öğrenir. Böylece ona üzüntü ve kederinden hastalanmak (verem olmak) düşer. Herkes eğlenirken o son anlarını yaşamaktadır.

Küçük Şeyler'in son hikâyesi **Pandomima**'dır. İnsanları güldürmek suretiyle eğlendirmeyi kendine iş edinmiş Paskal yalnız, kimsesiz biridir. Bir tiyatrocudur. Günün birinde seyircilerinden bir genç kıza aşık olan Paskal, aşkını uzun süre gizler. Onu kimseye, evindeki ihtiyar hizmetçisine dahi söylemeye cesaret edemez. İçindeki aşkı büyütür, büyütür, yeni hülyalarla şekillendirir. Bir kaç hafta tiyatrosuna gelmeyen Eftalya'nın evlendiği haberini alır. Bir akşam da kocasıyla tiyatroya gelir Eftalya. Bu Paskal'a indirilen son darbedir. O gece evine hüznü dönen Paskal'ı ertesi gün yine dili dışarda, ama ölmüş bulurlar.

Küçük Şeyler'deki hikâyeler küçük insanların sıradan olaylar çevresindeki hayatlarından kesitler olarak sunulmuş anlatımlardır. Küçük, önemsiz, derinliksiz görülen hayatların önemli ayrıntuları, derin teşrihleridir. Sami Paşazade Sezai, ilk örnek olma özelliği kazanan bu hikâyelerde, kendi kaygıları, kendi özlemleri, kendi problemleri içinde yaşayan küçük insanları, başkalarına küçük ama kendilerince büyük dünyalarında yakalamayı başarmıştır. Onların hülyaları, özlemleri, sevgileri büyüktür. İnsana dikkatli bir bakış vardır. Dilsitan'ın aşkı kendince "latif"tir. Paskal, sanatına uygun olarak, "bütün geceler" sevdiğini güldürmeyi tahayyülle sabahlar. **Kediler** hikâyesinin beyi, kedilerin istila ettiği evde bulamadığı huzuru sokakta nafile arar. Yalnız bir yaşının dramını bu hikâyede derinden duyarız. Kişileri, kendi hayatlarını, kendi tabii mihverinde yaşarken tanıma fırsatı buluruz. Selim İleri, o "kişileri bireysel serüvenleri çerçevesinde" ele almıştır diye değerlendirir.⁴ İsmail Hikmet (Ertaylan) ise, onun üslubunu "şeffaf, hassas, bıkarakar, hatta bazı cihetlerinde nâlân" ifadesiyle değerlendirerek, hikâyelerin "hemen hepsinde hakikat-i içtimaiyenin bir köşesi tekmil bedahet-i girye-fermasıyla manzurdur" hükmünü verir.⁵ A. Hamit de, yazarına gönderdiği mektupta, eserden övgüyle bahsederken hikâyelerin herbirini sıraladıktan sonra, "üslup, ifade, bittabi

³ Zeynep Kerem, a.g.e., s.14-15

⁴ Selim İleri, "Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri", Türk Dili No: 286, Temmuz 1975, s.4

⁵ İsmail Hikmet, Türk Edebiyatı Tarihi, Bakü, 1925, c.2, s.491

âli, müteâli" der, sonra da Küçük Şeyler'i "büyük şeyler"den bulduğunu özellikle belirtir.⁶

Bu hikâyelerde bizi etkileyen yönlerden biri, hikâyecinin kurgudaki başarısıdır diyebiliriz. Çatışma ögesini, kişilerin kendi dünyalarına uygun olarak şekillendiren S. Sezai, "bir nefeslik" anlatımı böylece çarpıcı kılmakta, anlatıma kattığı duygusallık boyutuyla hikâyeleri bizim kendi içimizde yaşatmamızı sağlamaktadır. Halit Ziya'yı etkileyen, çıldırtan da sanırım bu duygusallık olsa gerek: "Küçük Şeyler beni çıldırttı. Sanat heyecanlarımın içinde bu kitaptan duyduğum zevke ve neşeye yetişebilecek bir tahassüs bilmiyorum."⁷

Sami Paşazade Sezai'nin tezat noktasında, hikâyeleri beklenilmeyen sonlarla bitirmesi okuyucuyu birden hikâye dünyasından çekip çıkararak kendi dünyasına atmakta, komik ve dramatik olandan gerçeğe döndürmektedir. Ama bunu farkedene kadar hikâye içimizde büyümeye devam eder. **Bu Büyük Adam Kimdir?**'de çocuğun hayalinde büyüttüğü, okuduğu eserlerdeki kahramanlarla özdeşleştirdiği kişi, birden gerçek kimliği ile ortaya çıkınca, muhayyilenin gerçek karşısındaki yenilgisi okuyucuda buruk bir tat bırakmaktadır. Benzer durumu **Hiç. Kediler, İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır** hikâyelerinde de görebiliriz. Hepsinin sonunda hayaldeki dünya ile gerçek dünyanın bir çatışması söz konusudur. Realist yaklaşımın öne çıkışı komiğe ve dramatik olana kapı açar. Hep tebessüm eden **Hiç**'in genç kızı, yakından tanınan fiziki gerçekliğiyle bir hayali yıkar, bir gülümsemeye yol açar. Gideceği başka bir yer bulamayınca evine dönen **Kediler**'in ihtiyarı hıçkırıklarla ağlamak zorunda kalsa da, hanımın "yavaş kedilerimi korkutacaksın" sözü hem gerçekçi kimliği öne çıkarır, hem de dramatiğe yol açmış olur. Paskal'ın ölümüne gülenler ve gülenleri görünce bu komiğin hüznünü duyanlar yine dramatikle komik arasındaki gerilimi yakından tanıyanlardır. **Düğün** ise baştan sona dramatik anlatımıyla duygusallığı öne çıkarır. Burada çatışan ise sosyal statüdür, sevgi ile zevktir, hayal ile hakikattir.

S. Sezai'nin hikâyesinde yakalayabildiğimiz bir diğer dikkat de hikâyenin özelliğine uygun mekânı yakalaması ve onu hikâyenin havasına uygun sunmasıdır. Mekân noktasında realist olmakla beraber, mekânın sunuluşunda zaman zaman komiği bazan da romantizmi öne çıkarır. **Kediler**'de mekânın tamamlayıcı unsurları bu havaya uygun olarak komik özellikler üstlenir. Yatağa giren kediler kadar, başına inen bastondan son anda kaçıp kurtulan kediye kadar anlatım komikle iç içedir. **Bu Büyük Adam Kimdir?**, **Hiç. İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır**'da bütünüyle realist tavır ön plândadır. Hikâyelerin sonunda da hayatın gerçeği bütün açıklığıyla kendini hissettirir. **Düğün**'de realizmle romantizm iç içedir. **Pandomima** romantik bir tasvirle başlar. Sonra Pascal bu romantik dekorun içine yerleşir. Böylece "reel hayat"la romantik olanı ustalıkla kaynaştırmayı başarır

⁶ Abdulhak Hamit'in Mektupları, (Haz. İ. Engintün), İst. 1995, c.2, s.513

⁷ Halit Ziya Uşaklıgil, Kırk Yıl, İst. 1969, s.503

M. Kaplan⁸ da onun "şiiir dolu ressamalara has bir mekân duygusuna" sahip olduğunu söyler.⁹

Küçük Şeyler, edebiyatımızda bugün en güzel örneklerini fazlasıyla gördüğümüz kısa hikâyenin ilk örneği olarak şüphesiz önemlidir. Hikâye dilinin kurulmasından, hikâye kişisinin yakalanmasına kadar birçok özelliği bu hikâyelerde buluruz ki bunlar da onları önemli saymamız için yeterlidir kanaatindeyiz. H. Ziya'nın yukarıya aldığımız ifadeleri de eserin dönemi içinde fonksiyonunu ifa ettiğinin bir kanıtıdır.

⁸ Sadık Kemal Tural, "Hikâye Kavramı ve Hikâyeciliğimiz Üzerine", Hikâyeciliğimizin 100. Yılında Yüz Örnek (Haz. S. K. Tural, Z. Kerman, M. K. Özgül), Ankara 1987, s.XI

⁹ Mehmet Kaplan, Hikâye Tahlilleri, İst. 1979, s.22

